

УДК: 339.97+339.924

Жуков С. А.

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ГЛОКАЛІЗАЦІЇ ТА МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

У сучасний період розвитку світового господарства, який проходить в умовах економічної глокалізації та жорсткої міжнародної конкуренції здатність національної економіки протистояти сучасним викликам і бути конкурентоспроможною на світовому ринку є досить актуальним питанням. Економічно розвинені країни, які є технологічно сильнішими та на порядок більш конкурентоспроможними, все більше уваги приділяють інноваційності своєї економіки. Таким країнам це дає значну перевагу як при виході їхніх підприємств на український ринок, так і навпаки, при зовнішньоекономічній діяльності українських суб'єктів бізнесу на територіях згаданих країн. За цих умов необхідно визначити і шляхи підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки, і напрями економічної політики, і стратегію міжнародного розвитку в умовах економічної глокалізації.

Питанням підвищення міжнародної конкурентоспроможності української економіки та пошуку шляхів її покращення приділяють увагу багато вітчизняних учених. Виділимо деяких з них: Корж М. В., Лукьяненко Д. Г., Макогон Ю. В., Пахомов Ю. М., Поручник А. М. та інші. Багато з них у своїх працях приділяли особливу увагу підвищенню ефективності економічної політики України в умовах економічної глобалізації, регіоналізації та євроінтеграції.

Незважаючи на позитивні результати досліджень учених, мінливість економічних процесів, зміна поглядів на роль глобалізації, регіоналізації та інтеграції, які відбуваються в світі, а також сучасна політична й економічна ситуація в Україні, потребує перегляду існуючих підходів у забезпеченні міжнародної конкурентоспроможності вітчизняної економіки та проведенні економічної політики. Необхідно впроваджувати прогресивні технологічні процеси, підвищувати інноваційність економічних процесів і покращувати ефективність управління в економічній сфері та міжнародній економічній політиці – всього того, що безпосередньо впливає на забезпечення зростання міжнародної конкурентоспроможності української економіки [1, 2].

На основі аналізу становлення та розвитку економіки незалежної України виокремити основні подальші тенденції та перспективи її розвитку; визначити основні проблеми, які за сучасних умов економічної глокалізації впливають на міжнародну конкурентоспроможність української економіки, на вибір виду та напрямів економічної політики України; запропонувати дієві заходи на протидію сучасним викликам, які стоять перед Україною та її економічним блоком [3].

Мета роботи полягає в наступному: проаналізувати теперішній стан і перспективи розвитку вітчизняної економіки, запропонувати напрями покращення ефективності економічної політики України з метою підвищення її міжнародної конкурентоспроможності в сучасних умовах глокалізації та євроінтеграції.

Еволюція становлення і розвитку багатьох країн світу та світового господарства загалом довела, що найважливішим фактором ефективності економіки будь-якої держави є спільність інтересів. Там, де вже на початку формування і становлення суспільства закладається взаємна недовіра, економічний успіх скоріше за все неможливий.

На початку 90-х рр., з розпадом СРСР і становленням незалежності України, особливу роль відіграла нав'язана тодішній молодій, недосвідченій державі керівництвом МВФ макро-економічна політика під назвою «Вашингтонський консенсус». Вона стала руйнівною для трансформаційного переходу від планової до постпланової економіки України через невідповідність керівництва та населення до таких стрімких і кардинальних реформ. З часом наша країна виправила свою помилку і обрала модель ринково-державного синтезу – змішану економіку, де держава, – парус, а ринок – вітер.

Ситуація кінця 2014 і початку 2015 років, з одного боку, вимагає дотримання рекомендацій МВФ для того, щоб в умовах бойових дій на Сході, коли є величезний дефіцит бюджету, і навіть загроза дефолту, українська економіка потребує іноземної матеріальної (і не тільки) допомоги. Головним донором вже на протязі багатьох років залишається саме МВФ. З іншого – не бажано дотримуватися рекомендацій МВФ (Вашингтонського консенсусу), фундаментом яких є ринок, який, вважається, що сам все розставить на свої місця в економіці, і при цьому втручання держави чим менше, тим краще. Падаючий курс гривні, знецінення грошей, падіння реальної заробітної плати тощо – є цьому яскраве підтвердження. За таких умов питання економічної інтеграції України набувають важливого забарвлення. Проаналізуємо перспективи розвитку України в цьому напрямку.

«Вільна ринкова економіка – чудова річ, але щоб вона працювала, потрібно дуже багато поліції», – сказав англійський журналіст Ніл Аскерсон. Але, є надія, що такий час настане. Саме з цього приводу Гальчинській А. С. зазначав: «... демонтуючи підвалини адміністративної економіки, ми порушили золоте правило: держава може залишити економіку без уваги лише там і тоді, де і коли будуть сформовані повноцінні ринкові механізми, здатні ефективно діяти» [1]. Характерною особливістю поведінкового стереотипу України була надія на саморегульованість ринку, що привело до ситуації, коли «ринкова економіка у нас є, а от нормальної економіки, вважай, уже нема» [8].

Після Жовтневої революції 1917 року, а згодом і створення величезної за розмірами держави у 1922 році – СРСР – був у пошуках моделі розвитку економічної системи. Радянський Союз став піонером в оволодінні довгостроковою, націленою на перспективний розвиток майбутнього країни економічною політикою. Відмітимо, що їй це вдалося завдяки саме довгостроковому макроекономічному плануванню. Удосконалений і пристосований до науково-технічного прогресу досвід планової економіки був використаний і провідними країнами світу, спочатку США, а згодом й іншими розвиненими країнами Світу.

Радянський Союз розпався через приголомшливу некомпетентність тодішнього керівництва у першу чергу в галузі економіки, вони не враховували закони розвитку економіки, а більшість з них – їх просто не знали.

Як спадкоємниця СРСР, Україна, здавалося би, повинна була використати кращий світовий досвід планової економіки на основі інновацій і з урахуванням процесів і глобалізації, і регіоналізації (глокалізації). Однак цього не відбулося через те, що керівництво незалежної молодшої країни взяла курс не на стратегічну, а на циклічну економіку. Остання є тільки частиною циклічної природи світу, про яку красномовно висловився відомий французький філософ епохи Відродження Мішель Екем де Монтень у своїй головній праці «Досліди» (1580). Він зазначав: «Увесь світ – це вічна гойдалка... Навіть стійкість – і вона ніщо інше, як ослаблене та уповільнене гойдання» [6]. Керманичі і політики в Україні протягом двох десятиліть будували примітивну економіку, жили сьогоденням, не думаючи про наступне покоління. Як результат в країні за всі роки незалежності було мало побудовано великих підприємств та об'єктів інфраструктури. Для прикладу в Китаї за двадцять років створено 60 000 великих заводів [7].

Недалекоглядність, байдужість і непрофесіоналізм української влади позбавили її здатності до побудови високотехнологічної та інноваційної економіки, що в умовах підвищеної конкуренції та наростаючих ризиків у світі відкинуло нашу країну на десятки років назад. Зараз кожен із владних керівників України переслідує лише свої меркантильні інтереси, що відтерміновує й ускладнює перехід від інерційної пострадянської моделі до моделі стратегічного зростання, заснованої на інноваційності та технологічності. Такій ситуації цілком відповідає поширене «філософське» висловлювання українців: «Якось воно буде ...». Однак, спочатку Майдан 2004–2005 років, згодом світова фінансова криза (2008–2009 років), а потім і національна політична криза (революція гідності 2013–2014 років) вплинули на Україну та змусили владу і громадськість співвідносити негативну ситуацію саме з інноваційним майбутнім.

Катастрофічна ситуація в економіці України спричинена застарілою матеріально-технічною та виробничою базою, яка на понад 90 % переважає з III і IV технологічного укладу. Прискорило катастрофу хижацьке відношення до експлуатації виробничого потенціалу та варварське ставлення до виробничих фондів, які в більшості дісталися новим господарям України як трофей і, до нього вони ставилися як до трофея (розпилювали на металобрухт із гаслом «Робитимемо з ракет каструлі»). Посилює негативні наслідки антиукраїнської і негосподарської політики деяких можновладців і олігархів також зрощення великого бізнесу із владою, і можливістю безпроблемного вивезення капіталів за межі країни, а також безкарної корупції та зловживань у державному секторі економіки. Цьому сприяла й нестабільна внутрішньополітична ситуація. У підсумку, Україна за більш ніж 20 років незалежності за макроекономічними показниками та рівнем життя населення опинилася на останніх місцях серед європейських країн [7].

Ситуація, яка склалася в Україні на початок 2015 року вимагає швидшого проведення реформ. Якщо раніше домінував принцип «не винаходити свій велосипед», а просто скопіювати досвід провідних країн світу, то теперішній час світова практика успішного реформування економік свідчить про важливість формування власного українського варіанту реформ, у тому числі з пристосуванням найуспішнішого досвіду інших країн до реалій своєї країни [7]. Красномовно про це висловився голова правління «Сбербанка» Росії Герман Греф: «Чому літаки Конкорд і Ту-144, або Шатл і Буран дуже схожі один на одного – відповідь очевидна – це закони фізики. Чому ми до законів фізики ставимося з повагою, а закони економіки мають гумовий характер – їх можна натягнути на всякого охочого» [2]. У першу же чергу реформи стосуються експортної політики України. Вона ґрунтується на експортоорієнтованих галузях таких, як металургія, хімія, машинобудування, які, до речі, дісталися Україні у спадок від Радянського Союзу. Ці галузі протягом тривалого періоду приносили значний дохід, через це їх десятиліттями не оновлювали. З часом виробничі фонди стрімко застарівали і становились не придатними до конкурентної боротьби.

Саме тому, головним питанням розвитку економіки будь-якої держави, в тому числі й України, є підвищення конкурентоспроможності, яке без інтенсифікації інноваційної складової виробничих фондів покращити неможливо. Всі підприємства функціонують в умовах жорсткої конкурентної боротьби на фоні економічної глокалізації [5]. Запорукою підвищення ефективності функціонування української економіки є підвищений інтерес до проблем інноваційного розвитку і зокрема інноваційного маркетингу. Практичний досвід доводить, що чим радикальніше нова техніка відрізняється від своїх попередників, тим більш ймовірно вона зможе задовольнити своїх покупців [4]. Отже, без використання концепції інноваційного маркетингу покращити ефективність інноваційної діяльності та підвищити конкурентоспроможність української економіки в умовах економічної глокалізації буде важко. Адже важлива риса сучасного етапу глокалізації – є підвищення значення високих технологій. Це в свою чергу пояснює підвищений інтерес України до розробки та реалізації інноваційних програм щодо розвитку її економіки.

Повернемося тепер до згаданих вище криз. Адже вони разом із військовими діями на південному сході України – у Донецькій і Луганській областях не тільки відчутно вдарили по Україні та народу. Найбільш чутливий удар було завдано саме по українській еліті, тобто олігархам і нечистим на руку можновладцям – їхні заводи і фабрики частково або повністю були зруйновані, а експортоорієнтовані потоки почали блокуватися. Саме ці галузі позбулися шансів на рятування, зокрема можливість диверсифікувати, і, відповідно, зберегтися «на плаву», не говорячи вже про підвищення конкурентоспроможності.

Пахомов Ю. М. зазначав: «Поки Україна завершувала багаторічну дистанцію сповзання на узбіччя світового автобану та робила потуги щодо боротьби з кризою – інші країни змогли не тільки успішно пройти кризовий шлях, а й інноваційно просунутися, адже світова криза – це не тільки бідування, – це ще й селекція, яка як хижак знищує слабких (у нашому випадку, низхідних) і тренує сильних, тобто висхідних (наприклад, криза 2008 року дала поштовх до ще більшого успіху Китаю)». Відомий учений вдало порівняв кризове відставання,

посилаючись на висловлювання експерта рейтингових агентств Блумберг, Меріл Лінч та Фітч Вольфгангом де Толем: «Україна як кораблик без капітана і без команди борсається у відкритому морі в відчайдушний шторм; і навіть так всі знесли, що нема кому крикнути SOS. А в цей час інші кораблі задріли люки, зняли снасті та лягли в глибокий дрейф, щоб врятувати хоч щось» [7].

Як зазначалося вище, критичною для України, а особливо для східних її областей – Донецької та Луганської у період військових дій у 2014–2015 роках стала проблема модернізації виробничих потужностей експортоорієнтованих підприємств і галузей. Модернізувати ці безнадійно технологічно відсталі потужності країна сама не спроможна та й немає у цьому ніякого сенсу. Додає певні складнощі для українських експортоорієнтованих і низькотехнологічних галузей і кон'юнктура світового ринку – дедалі більше він не потребуватиме українських експортних товарів у такій кількості та якості. Крім цього, Україні «в спину дихають» східно-азійські країни – Китай й Індія. Вони виходять з оновленими потужностями на ті же самі зовнішні ринки, і з тією же, що й Україна експортною продукцією. На їх фоні українська продукція скоріше за все буде неконкурентоспроможною.

Кардинальна, на 180 градусів зміна суспільних настроїв українців на користь Євросоюзу збіглася з тією провальною ситуацією в економіці України до 2014 року, вихід із якої можливий тільки через інноваційну модель, що, в свою чергу, робить наполегливими інтеграційні взаємодії України та ЄС. Невідворотність такої інтеграції, яка охоплює головним чином науково-технологічну сферу, обумовлена не тільки загальним падінням українського виробництва, але й виходом з ладу в Україні тієї самої низькотехнологічної експортоорієнтованої моделі, яка при всіх її дефектах досі була головною «годувальницею» країни і майже єдиним постачальником валюти.

Те, що ця модель підлягає не ремонту, а ліквідації із скорішою заміною на високотехнологічну модель, яка радикально відрізняється від існуючої, було зрозумілим (але для цього не робилося майже нічого до 2014 року) протягом останніх років, а стало необхідним і першочерговим – тільки тепер, у 2014 році після кардинальної зміни керівництва країною, настроїв населення тощо [7].

На сучасному етапі перед новим Президентом України П. Порошенком і Кабінетом Міністрів А. Яценюком стоїть питання безальтернативності реанімування застарілої, неефективної експортної моделі та виходу з катастрофічної політичної та економічної ситуації. Негативно впливає також і те, що Україна змирилася з критичним становищем своєї економіки – це і великі зовнішні борги, і нестача фінансів, і зашкалений рівень корупції. Однак керівництво, все ж таки, декларує курс на радикальну модернізацію, засновану на інноваціях і зміні поколінь технологічних укладів.

Сучасна ситуація, в якій знаходиться Україна у 2015 році, вимагає терміново зробити вибір у напрямку інноваційно-технологічного майбутнього. Саме таким чином розвивалися такі країни Азії (наприклад, Південна Корея, Сінгапур, Китай) і Скандинавії (наприклад, Фінляндія, Норвегія). Однак цього нашій країні неможливо зробити без доступу до новітніх високотехнологічних інновацій та іноземних інвестицій. Останнє безпосередньо залежить від існуючого беззаконня, всеохоплюючої корупції та мінливості рішень влади. Саме тому, значна частка прямих іноземних інвестицій переважно вкладаються в сфери з короткочасним циклом окупності: торгівлю, фінансові угоди, операції з нерухомістю тощо, а під стратегічні проекти в Україні вони майже не надходять.

Говорячи про незадовільний обсяг внутрішніх фінансових інвестицій у виробництво в Україні, наведемо думку Пахомова Ю. М., який зазначав, що «за 16 років капітальні вкладення в основні фонди склали лише 29,5 % від обсягу річних капіталовкладень в 1990 році. І це при тому, що тоді основні фонди були в іншому (кращому) стані. Характерно, що навіть за наявності фінансів однією з серйозних перепон на шляху довгострокового інвестування в Україну є недостатній за розмірами, а значить, позбавлений ефекту масштабу український внутрішній ринок. Однак, і ця обставина має налаштовувати країну на збільшення ємності ринку...» [7], яким для нинішньої України є тільки європейський економічний простір (ЄС).

Ускладнює можливість теперішній Україні самостійно інноваційно відбутися і та обставина, що вона знаходиться в стані не оголошеної війни з Російською Федерацією і окупацією нею Криму та частини Сходу країни. Як наслідок українці позбавлені віри в завтрашній день, одержимі страхами, захлеснуті побутовим безладом тощо. Спочатку здавалося, що Україна «ляже» перед «старшим братом» – Росією, однак країна обрала інший шлях – шлях героїчної боротьби. Ще У. Черчилль сказав: «Якщо країна, вибираючи між війною і ганьбою, вибирає ганьбу, вона отримує і війну, і ганьбу».

Багато відомо прикладів країн, які домоглися успіху, який називають економічним чудом. Всі вони, як і Україна тепер (після недавніх подій 2014 року) підчас криз і трансформацій демонстрували силу духу, віру в майбутнє, волю до успіху, політичну та економічну стриманість, і навіть приношення у жертву дечого в ім'я успішного завтрашнього дня. Однак відмінність між цими країнами та Україною все ж таки є: там панував суворий порядок, був мінімальний розрив доходів багатих і бідних людей, а головне – реальна боротьба з корупцією.

Ми погоджуємось із думкою Іноземцева В., що «серйозну промислову державу не можна побудувати без мобілізації зусиль, як народу, так і влади. А мобілізація завжди потребує порядку і відповідальності, яких не можна вимагати від «низів», якщо їх немає «нагорі» [3]. Чи можуть в Україні на такі жертви піти «керівна верхівка», яку представляють олігархи, і які перетворюють народ на натовп, який «годують» обіцянками і подачками від виборів до виборів. Через це всі верстви суспільства (бідні й багаті) спільно, не домовляючись ставлять хрест на перспективі України.

Однак саме в такій складній ситуації, яка склалася у період 2014–2015 років керівництву нашої країни необхідно проводити економічну політику в три етапи – починаючи з мобілізаційної економіки, продовжуючи агресивним стимулюванням і закінчуючи підвищенням ефективності. Ці три типи економічної політики були проаналізовані і запропоновані Германом Грефом на інвестиційному форумі «Россия зовет!» [2]. Характеристики цих альтернатив наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Етапи економічної політики

Етап I. Мобілізаційна економіка	Етап II. Агресивне стимулювання	Етап III. Підвищення ефективності
<i>Основні напрями впливу економічної політики</i>		
1) грошово-кредитна (жорстка)	1) грошово-кредитна (мягка)	1) грошово-кредитна (жорстка)
2) бюджетна - збільшення держвидатків; - збільшення податкового навантаження; - демонтаж фінансово-накопичувальної системи (для мобілізаційної економіки довгий і поганий демонтаж – це норма)	2) бюджетна - призводить до бюджетних витрат - ЦБ фінансує дефіцит держбюджету – держбюджет перерозподіляється, зберігаючи поточний рівень податкового навантаження	2) бюджетна - скорочуються держвидатки, щоб не допустити збільшення податкового навантаження або щоб ЦБ не фінансував держбюджет
3) бізнес-середовище - інвестиційний клімат (для мобілізаційної економіки їх погіршення – неминуче); - якість управління (для мобілізаційної економіки їх погіршення – неминуче)	3) бізнес-середовище - інвестиційний клімат (не змінюється) - якість управління (не змінюється)	3) бізнес-середовище - інвестиційний клімат (різко поліпшується) - якість управління (різко поліпшується)

* – розроблено автором за джерелом [2].

Досвід провідних країн світу показав, що основними напрямками впливу економічної політики є: грошово-кредитна, бюджетна, бізнес-середовище. На першому етапі – держава повинна мобілізувати більше ресурсів і перерозподіляє їх через бюджети та державні підприємства. На другому – зберігаються значні бюджетні витрати, рівень податкового

навантаження, Національний банк України фінансує дефіцит державного бюджету. На третьому – збереження поточного рівня податкового навантаження, збереження накопичувальної пенсійної системи, покращення якості державного управління. До того ж, при поєднанні всіх напрямів впливу відбувається підтримка жорсткої економічної політики.

Переконливо зазначимо, що чітке виконання запропонованих етапів проведення економічної політики з урахуванням сучасних тенденцій процесів глокалізації та євроінтеграції покращить ефективність такої політики та неодмінно підвищить міжнародну конкурентоспроможність економіки України.

Підводячи підсумки, зазначимо, що Пахомов Ю. М. ще в 2009 році передбачив новий Майдан: «Хочеться вірити, що стан безнадійності – це прелюдія перед черговим Майданом, але вже не помаранчевим (він дискредитований навіть в очах учасників ...) Як любить повторювати відомий альпініст, підкорювач Евересту Валентин Симоненко: «Коли зовсім нам погано, значить, перемога близько». Адже для такого Майдану в наявності всі передумови: від незадоволеності становищем в економіці та політичній сфері до усвідомлення масштабу деградації етносу і розуміння важливості ... виведення країни з нинішнього глухого кута» [7]. Як бачимо передбачення відомого вченого справдилося.

ВИСНОВКИ

Отже, подолати кризу і стати на шлях перспективного розвитку і прогресу Україна зможе тільки завдяки інноваційній моделі на основі євроінтеграційного прагнення. Основою її є, по-перше, ефект стрімко збільшеного масштабу, по-друге – ще не до кінця розвалена і розкрадана виробничо-економічна та науково-технологічна інфраструктура. До того ж революція гідності дала змогу українцям відчути себе європейцями, а не молодшим братом «руського мира».

Безперечно, інтеграція України до ЄС та відповідні коопераційні зв'язки, націлені на інновації, спонукатимуть до структурної трансформації та відкриють нові можливості для ефективного раціонального переозброєння виробничих фондів, товарних і фінансових потоків, що неодмінно приведе до збільшення доходів за рахунок ефекту та збільшеного масштабу українсько-європейського ринку. Така кооперація дала би змогу Україні отримати приплив іноземних інвестицій. У попередні роки іноземне інвестування значно стримувалося недостатнім обсягом внутрішнього ринку України. Саме через відсутність ефекту масштабу підприємства європейських країн (особливо багатосерійного виробництва) переважно експортували в Україну готову промислову продукцію, а не капітал і новітні технології.

Підводячи підсумки, зазначимо, що економічна інтеграція України до Європейського співтовариства та, як результат формування спільного українсько-європейського ринку, сприятиме інноваційному та відповідно вирішенню проблем модернізації народного господарства, що є передумовою входження України в постіндустріальне суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гальчинській А. С. Цитати економістів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://modeling.at.ua/index/0-7>.
2. Греф Герман. Греф раскрыл ковал економику РФ. Инвестиционный форум «Россия зовет!». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.znak.com/urfo/news/2014-10-02/1029364.html?utm_source=facebook&utm_medium=src&utm_campaign=grefobecomomike.
3. Иноземцев В. Призыв к порядку / В. Иноземцев // Свободная мысль. – 2008. – № 10. – С. 57–70.
4. Инновационный маркетинг. Новости маркетинга. Журнал о новом маркетинге. [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://www.marketingnews.ru/termin/84/>.
5. Жуков С. А. Глокалізація як сучасний і перспективний процес розвитку світового господарства та міжнародних економічних відносин / С. А. Жуков // Збірник наукових праць «Науковий вісник Ужгородського університету (серія Економіка)». – 2014. – № 3 (44). – С. 199–201.
6. Кучеренко Р. А. Циклічна економіка у хвилеподібному світі, 25.10.2009. [Електронний ресурс] / Р. А. Кучеренко – Режим доступу : <http://ru.osvita.ua/school/theory/6376/>.
7. Пахомов Ю. М. Украина и Россия: эффекты взаимодополняемости и риски отторжения / Ю. М. Пахомов // Збірник наукових праць. Вип. 60 [Відп. ред. В. С. Новицький] – К. : Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2009. – С. 3–25.
8. Перлюк О. Афоризми. [Електронний ресурс]. / О. Перлюк – Режим доступу: <http://aphorism.org.ua/search.php?page=72&keyword=%CE%EB%E5%EA%F1%E0%ED%E4%F0%20%CF%C5%D0%CB%DE%CA>.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2015 р.